

Les agulles del rellotge

(ALDC, VIII, P 90. Les agulles del rellotge)

Les escasses respostes s'expliquen per la introducció de l'enunciat en el *Qüestionari* un cop avançades les enquestes. Els significants recollits tenen com a gènesi semàntica un cos rígid i prim (els lexemes aniran en sg.): *agulla* deriva del llat. vg. ACŪCŪLA, dim. de ACUS (cf. it. *ago*, sard *aku*, *agu*), amb la var. *aiulla* 184, on la -g- ha desaparegut en contacte amb una vocal velar; es documenta en Lacavalleria, 1696 ("agulla de petit rellotge de sol; agulla de gran rellotge de sol, pintat en una paret"; "agulla de qualsevol rellotge") i en Esteve *et al.*, 1803 ("agulla en los rellotges de sol"); *pua* 70, d'origen incert (potser < *PŪGA, relacionat amb PŪNGĒRE 'punyir'); *busca* 80, 82, també d'origen obscur, potser del germ. BUSCH 'buscall, garrot', a partir de 'branqueta consistent'; *broca*, del llat. vg. BRŌCCA 'de dents prominents'; *estrella*, pres del cast., que prové de STĒLLA per repercussió de la líquida (DECH) o per atracció de ASTRUM i "es propaga des del romanç, que rebia en aquests segles la influència abassegadora del *romance* castellà, reconeguda per tothom [...]; per aquesta via el mot guanyà el cor del poble i la fraseologia sentimental o amorosa, el gran patró en la

història de la llengua" (DECat); l'extrem en forma d'estrella justificaria el nom, com l'acabament en punta ho faria de *fletxa* 84, del fr. ant. *fletche* (mod. *flèche*), i de *saeta*, amb la var. *saieta* 99, 141, amb *i* antihiàtica, mot pres del cast., on deriva de SAGĬTTA; *burxa* 60, deverbale de *burxar* 'punxar, incitar', probable alteració del cat. i oc. ant. *bursar* (< llat. vg. *BURTIARE o *BURCIARE) per encreuament amb *punxar*; *burga* 129 sembla una var. de *burca* amb canvi consonàntic per atracció de *broca*. *Varilla* també és interferència del cast., der. dim. de *vara* 'travessa, puntal'. *Minutera* 118 (var. *menutera* 48, amb canvi de vocal palatal [i] > [e]) designa l'agulla que assenyalava els minuts.

El llat. coneixia els noms de l'agulla dels rellotges de sol, *gnomon* i *stilus*, que han passat a la llengua literària, *gnòmon* i *estil*, des del DG_I, 1932.

Des d'un angle geolingüístic, *agulla* coneix una certa difusió a l'àrea peninsular; *estrella* i *saeta* es troben en cat. nord-occ., mentre que el bal. es reparteix *busca*, *pua* i *fletxa*. Són mots normatius *agulla*, *busca*, des del DG_I, 1932; *broca*, des del DIEC_I, 1995.

